

ДЕСКРИПЦІЇ У РЕФЕРЕНЦІЙНО ТОТОЖНИХ ВІДНОШЕННЯХ НОМІНАТИВНИХ ТЕКСТОВИХ ОДИНИЦЬ

У статті „Дескрипції у референційно тотожних відношеннях номінативних текстових одиниць” розглянуто функціонально-семантичне навантаження дескрипцій. На основі лінгвістичного аналізу художніх текстів українських митців подано класифікацію конструкцій описового характеру за двома критеріями: визначений/невизначений референт, ситуативне/постійне виділення референтної ознаки.

Ключові слова: дескрипції, кореферентні відношення, кореферентна пара (КП), кореферентний ряд (КР).

Референція об'єктів навколишньої дійсності у лінгвістиці здійснюється за допомогою таких відношень між номінативними одиницями, як вказівка, найменування і позначення [Арутюнова 1990: 411]. Позначення номінацією – це насамперед ідентифікація або кваліфікація референта, що у зарубіжному мовознавстві категоризуються, за Б. Расселом, як дескрипція [Рассел: 42], інколи – як одиничні чи складні терми [Куайн: 70-89; Вежбицкая: 242], рідше – як мовні індекси [Биллерт: 187]. При цьому дослідники зосереджують увагу на функціональному навантаженні дескриптивних одиниць із позиції формально-семантичної будови речення, де їх інтерпретація спрямована на розрізнення актантів та груп предикатів [Арутюнова 1982: 9; Вежбицкая: 242-243]. Об'єктом наукового зацікавлення є питання типології дескрипцій.

У теорії Б. Рассела дескрипції кваліфікуються за двома ознаками: невизначені [або неоднозначні] і визначені [Рассел: 41]. Концептуальною дефініцією в окресленні цього терміна виступає мовленнєва конструкція – “те, що відноситься до чогось...”, якщо йдеться про тлумачення дескрипцій типу автор “Ваверлея” [Рассел: 48]. Дослідник подає також критерії розрізнення власне номінацій та дескрипцій. Так, будь-які висловлення чи слова, що містять вказівки *такий-то, цей, той*, є дескрипцією [Рассел: 52]. Необхідно зазначити, що Б. Рассел уживає термін “дескрипція” у буквальному розумінні “опис, описування” – [Рассел: 42].

Запропонована класифікація Б. Рассела є базовою для категоризації дескриптивних одиниць: визначені, невизначені [Беллерт: 186-200], актуалізовані, або визначені, слабовизначені, невизначені іменні групи [Падучева: 83-93], повні, неповні, неточні, релевантні дескрипції, дескриптивні одиниці з нульовим концептом [Селезньов: 65-72], інтродуктивні та ідентифікаційні “дескрипції (номінції) – [Арутюнова 1999: 95].

До дескрипцій не зараховують вказівні слова [дейктичні, егоцентричні займенники], власні назви, кваліфікуючи їх як “прости символи, незалежні від інших слів, нездатні передавати значення” [Рассел: 48], номінації-звертання, що містять емоційні, прагматичні компоненти та не ідентифікують референт [Вежбицкая: 262].

У російському мовознавстві проблема дескриптивного номінування зводиться до обґрунтування того, що, власне, розуміється під “дескрипцією” [Падучева: 10; Селезнев: 62-64], до виділення типів дескриптивних одиниць, встановлення їх “бази”, інтерпретації їх за ознаками повні/неповні, визначені/ невизначені [Падучева: 68], а також до розмежування дескриптивних й оцінних номінацій, висловлень [Вольф]. В україністиці дескрипції не були предметом спеціального дослідження, тому виникає потреба у детальнішому розгляді цієї категорії лінгвістики.

Ми визначаємо дескрипції як інтродуктивно-ідентифікаційні номінації, називні одиниці з вказівними словами, означеннями, що позначають об’єкти дійсності, або й інші описові конструкції (“*той, хто...*”, “*такий, що...*”), що забезпечують правильність та однозначність референції об’єктів, виділяють їх з певної групи найменувань, ідентифікуючи за релевантною, відмінною (яскравовиявленою, розрізнявальною) ознакою. У фрагменті тексту вони здебільшого функціонують поряд з іншими референційно тотожними номінаціями предмета розповіді. Описові конструкції (“*той, хто називається*”, “*такий, що...*”, “*той, хто є тим-то...*”, “*цей, що...*”) у мовленні вживаються часто, особливо при найменуванні об’єкта за зоровими, субстанційними чи іншими ознаками, коли мовець хоче виділити його з-поміж інших. У тексті вони, як правило, виконують роль засобу топіко- та образотворення, формують підтекст, виступають як експліцитні маркери для

імпліцитного вираження суб'єктивно-модальних, оцінних кваліфікацій об'єктів.

Для розкриття характеру кореферентних відношень між номінативними одиницями тексту важливим є дослідити функціонально-комунікативне навантаження дескрипцій (описових конструкцій) як одного із засобів референції об'єкта мовної чи позалінгвальної дійсності.

У лінгвістичній теорії дескрипцій існує значна кількість нерозв'язаних питань, що стосуються, насамперед, засобів визначення їх референтної віднесеності. Частково цієї проблеми торкалися Л. Лінський, І. Беллерт, П. Стросон, К. Доннелан. За визначенням польської дослідниці І. Беллерт, однозначність референтної віднесеності дескрипцій забезпечується контекстом або мовною конструкцією [Беллерт: 190-191]. Здебільшого це стосується невизначених дескрипцій, однак й визначені, що позначають відомий, одиничний референт, не завжди ідентифікуються правильно. Одним із засобів денотативного уточнення чи розрізнення, на наш погляд, можуть виступати інші кореферентні номінації, що підтверджують дескриптивну ознаку референта, наприклад: "О мій коханий, хто він, *цей старий*? В його очах печаль така нестерпна! – Він – *Рустичі, котрий тебе створив*, щоб ти була у камені безсмертна" (Л. Костенко "Сніг у Флоренції" – С. 494); "А що сказав [єв. Матвій – Л.К.] про *того, котрий закопав таланта*? – спитав янгол. – *Раба непотрібного*, – прошепотів Климентій, – вкиньте до зовнішньої темряви – буде плач там і скрегіт зубів" (В. Шевчук "Біс плоті" – С. 224). У кореферентних парах (*цей старий* → *Рустичі, котрий тебе створив* і *той, котрий закопав таланта* → *раб непотрібний*) денотативна віднесеність визначених дескрипцій підсилюється вживанням референційно тотожних номінацій, що конкретизують і семантично підкреслюють індивідуальні референти. Дескрипція *цей старий*, актуалізована в момент мовлення, неоднозначно вказує на денотат, оскільки аналізоване позначення (без контекстуальної вказівки) може репрезентувати будь-яку особу, а тому функціонує у фрагменті тексту як інтродуктивна (невизначена) для мовця. Референційно тотожна конструкція *Рустичі, котрий тебе створив* експлікує одиничний референт, розширюючи його змістовий обсяг. Як бачимо, у

наведеному контексті описова конструкція забезпечує референційну одиничність предмета мовлення.

У другому випадку конструкція описового характеру *той, котрий закопав таланта*, незважаючи на контекстуальне уточнення (адресант має на увазі текст євангелія від Матвія), сприймається адресатом (на нашу думку, і більшістю реципієнтів, що володіють тотожними фоновими знаннями) як визначена, одинична, така, що семантично виділяє денотативну ознаку, є постійною, отже позначає конкретний референт: *того раба, що за євангелійською притчею закопав таланта*. Кореферентна дескрипція *раб непотрібний* уточнює денотативну віднесеність. Актуалізуючи фонові знання, вона повертає реципієнта до “пригадування” тексту джерела (пор. єв. Мт. 25, 24-30). За А. Вежбицькою, дескрипцію *той, котрий закопав таланта* аналогічно до виділених нею “*мати Джона Сміта*”, “*вбивця Джона Сміта*”, “*автор “Ваверлея”*” [Вежбицкая: 243] кваліфікуємо як потенційну.

Забезпечення одиничності референції при вживанні і визначених, і невизначених описових конструкцій можливе при актуалізації ознаки, що позначає референт за індивідуальною, суттєвою, виділеною “міткою”. Наприклад: “Згадаймо ще одного, переказаного вище епізода: *Омелько*, за свідченням Тодося, навіснів, коли сонце сідало на горба, котрий над Кам'янкою, тобто мав бути в стані непоміркованому, але Явдоха вийшла надвір, наказала йому зняти сорочку, і *той драб, що “воза міг підняти”* покірно те вчинив: чи й перед цим напоювала зіллям?” (В. Шевчук “Закон зла (Загублена в часі)” - С. 327); “... до нього підійшла *ота старша жінка, котра була в тій жіночій громаді, яка сьогодні понеділкувала*” (В. Шевчук “Біс плоти” - С. 225). Зазначені описові конструкції репрезентують референт за ситуативно закріпленою, актуалізованою в момент мовлення, ознакою. Дескрипція *той драб, що “воза міг підняти”* є релевантною при ідентифікації індивідуального референта, концептуально закріпленою, тою, що виділяє референтну ознаку, забезпечуючи його одиничність, визначеність. У другому сегменті конструкція *ота старша жінка, котра була в тій жіночій громаді, яка сьогодні понеділкувала* позначає одиничний референт за ситуативною ознакою, актуалізованою в момент мовлення та важливою для репрезентації образу. Однак вона може змінюватись при виділенні іншої ознаки,

пор.: *“ота старша жінка в синій хустині...”*, *“ота старша жінка, що увійшла до крамниці”*, *“ота старша жінка, яка щойно підійшла”*. Кваліфікативні описові конструкції *той драб, що “воза міг підняти”*, *ота старша жінка, котра була в тій жіночій громаді, яка сьогодні понеділкувала*, забезпечуючи концептуальне представлення референта, відрізняються між собою “тривалістю виділення ознаки”. Якщо для першої описової конструкції виділена ознака є постійною, фреймовою, одиничною при репрезентації об’єкта, бо позначає його за індивідуальною, не типовою “міткою”, то для другої – ознака є ситуативною, змінною, тою, що втрачається при представленні іншої, яскравовиявленої, пор.: *“ота старша жінка із пігментними плямами на обличчі, котра була в тій жіночій громаді, яка сьогодні понеділкувала”*.

Як бачимо, конструкції описового характеру в художніх текстах функціонують, здебільшого як кореференти стрижневої номінації, експлікованої попереднім висловленням, контекстом або й вираженої імпліцитно. При цьому вони по-різному виділяють одиничний референт. Спосіб актуалізації денотативної ознаки (ситуативне, концептуально закріплене, фреймове та інше представлення референта) може визначати структуру дескриптивної одиниці. Питання типології, структури, значення конструкцій описового характеру, на наш погляд, також потребує окремого розгляду. Зважаючи на частотність уживання адресантом конструкцій описового характеру при ідентифікаційно-кваліфікативному представленні об’єкта дійсності, вважаємо за доцільне визначити їх окремі типи, спираючись на такі критерії класифікації, як визначений / невизначений референт, ситуативне / постійне виділення референтної ознаки. На основі аналізу описових конструкцій у художніх текстах виділяємо такі їх типи:

а) визначені описові конструкції із постійним виділенням референтної ознаки: *“той драб, що воза міг підняти”* (В. Шевчук “Закон зла (Загублена в часі)”), *“Лук’яц той, що “за”* (В. Барка “Жовтий князь”), *“Іван Станішівський, той, що вполдів сепом униз по річці Тетерів”* (В. Шевчук “Розсічене коло”), *“той Антіц, що тягнув зуби по шустці”* (В. Стефанік “Басараби”);

б) визначені описові конструкції із ситуативним виділенням референтної ознаки: *“ота старша жінка, котра була в тій жіночій*

громаді” (В. Шевчук “Біс плоті”), “*ота Ольга, що в бібліотеці видає книжки, романи всякі*” (Є. Гуцало “Матрос-Марусик”), “*той старий, що завжди тут сидів*” (Л. Костенко “Сніг у Флоренції”), “*цей старий, що згадує себе*” (Л. Костенко “Сніг у Флоренції”);

в) невизначені описові конструкції із постійним виділенням референтної ознаки: “*той, що будить мене вранці*” (Л. Костенко “Берестечко”), “*такий, що вже його нема*” (Л. Костенко “Сніг у Флоренції”);

г) невизначені описові конструкції із ситуативним виділенням референтної ознаки: “*ті, що хліб беруть*” (В. Барка “Жовтий князь”), “*той, що вгору йде*” (В. Шевчук “Розсічене коло”).

Виділені типи описових конструкцій неоднаково впливають на формування художніх образів, текстових концептів. Зокрема, визначені дескрипції із постійним виділенням референтної ознаки репрезентують асоціативно-образний аспект при кваліфікації об’єкта, розширюють змістовий обсяг мікротексту, що містить згадані конструкції, наповнюючи його імпліцитною інформацією. Визначені дескрипції із ситуативним виділенням референтної ознаки можуть представляти фрагментарні художні образи або виражати різноаспектну кваліфікацію денотата, семантично підкреслюючи декілька ознак.

У змістовому просторі тексту важливу роль відіграє смислове навантаження дескрипцій. Так, семантика дескрипції може бути умовою забезпечення одиницності референції, сприяти визначенню, уточненню референтної віднесеності або репрезентувати зміну топіка, різноаспектність змісту, художнього образу. Порівняймо роль смислового навантаження дескрипцій при представленні індивідуального референта: “Правда, йому прийшлося побороти ще *одну опозицію*, але з *сею* він упорався ще легше й швидше, як з о. Красицьким *Ся опозиція* – се був “пан Білинський”, *інтересна поява тих часів*, про яку годиться тут сказати кілька слів. Ми, діти, не знали докладно, хто такий *той пан Білинський*, хоча він був щоденним *гостем* у нашій школі. Лише пізніше я довідався, що се був колись *народний учитель*” (І. Франко “Отець-гуморист” – С.410). Сигніфікативне значення стрижневої номінації (*пан Білинський*) репрезентоване кореферентними дескрипціями, які виділяють різні сторони об’єкта. Невизначена (інтродуктивна) дескрипція *одна*

опозиція, започатковуючи представлення референта, нічого не повідомляє про нього, тому конкретизується визначеними референційно тотожними одиницями, які, крім забезпечення одиничності референції, наповнюють текстовий сегмент додатковою інформацією: *інтересна поява тих часів, щоденний гість шкоти, той пан Білинський, народний учитель*. Зазначені дескрипції акцентують на соціальних, побутових, вікових характеристиках предмета розповіді, формуючи у такий спосіб образ *пана Білинського*.

У межах тексту дескрипції, репрезентуючи різноаспектне представлення референта, формують кореферентну пару або ширше – ряд, утворений референційно тотожними номінаціями, кожна з яких відрізняється від попередньої чи наступної своїм сигніфікативним наповненням. Дескриптивні означення, співвідносячись зі стрижневою номінацією, як правило, звужують, уточнюють або розширюють її змістовий потенціал, наприклад: *Той нунцій роздавав полякам індульгенції. А наш Іоасаф усе святив мечі. Шрамко десь чув, що він поліг як лицар. Первосвященик мій, в миру анахорет. Душпастир і козак, єдиний у двох лицах, коли нас відтіснили, він вийшов наперед... І в день свого тріумфу, – розказував Шрамко як чув із людських вуст, – туди прийшов король і зняв свого треуха: серед мерців лежав у митрі Златоуст* (Л. Костенко “Берестечко” – С.97). Виділені кореферентні дескрипції функціонують як кваліфікатори імпліцитного (експлікованого у передтексті) референта *Іоасаф*, забезпечуючи його одиничність, вказують на виняткові якості особи. Порівняно з власною назвою визначена дескрипція *наш Іоасаф* значеннєво ускладнена латентними семами, що підкреслюють імпліцитні (“*рідний*”, “*свій*”) кваліфікації об’єкта, започатковують семантичне розгортання позитивної оцінки. Наступні номінування, завдяки актуалізації внутрішньоформних значень, передають асоціативно-образні, оцінні характеристики референта. Так, внутрішня форма дескрипції *первосвященик* (“*той, хто перший між священиками*”) виділяє якості, здобуті у результаті священничої діяльності, тоді як інша, синонімічна номінація – *душпастир* – акцентує на важливості його місії (букв.: “*той, хто пасе душі*”, “*який відповідає за духовне виховання людини*”), визначає доміантною ознаку “*покликання*”, “*доброго виконання місії*”. Порівняймо ще: “*Він [Іоасаф – Л.К.] пастир був, і добре пас*” [Л. Костенко “Берестечко” –

С.97]. Прихована внутрішня форма референційно тотожної номінації *анакорет* [“той, хто є самотником, відлюдником” – [НТСУМ: 42]] указує на індивідуальні, внутрішні якості *Іоасафа*, зумовлені багатством його душі, силою духа, доповнюючи позитивну інтерпретацію об'єкта розповіді. Смыслозначущою виступає й номінативна одиниця *козак*, що продовжує кваліфікацію особи за соціальними якостями, доповнює першу (*наш Іоасаф*) позитивною оцінкою, актуалізуючи латентні семи “*війовничий, свій, рідний*”.

Звернемо увагу на асоціативно-образне представлення референта *Златоуст*. Як уже зазначалось, власні назви не вважають дескриптивними позначеннями. Однак у тексті, здебільшого художньому, поряд з іншими засобами образотворення, на наш погляд, важливим виступає перейменування персонажа новим іменем, за поняттєвим обсягом якого реципієнт може ідентифікувати або кваліфікувати об'єкт, тобто позначати, приписувати йому нові ознаки, отримані у результаті зіставлення, порівняння чи асоціативного перенесення. У наведеному сегменті власна назва категоризується нами як одинична дескрипція, що ідентифікує об'єкт розповіді за своїм сигніфікативним, історично закріпленим смыслом, забезпечуючи референційну однозначність сприйняття. Адже з допомогою пресупозиційного фонду знань реципієнт співвідносить вказану дескрипцію з постаттю одного зі святих – Івана Златоустого, який відзначався ораторськими здібностями, був великим духовним пастирем, ревним служителем Христа, написав текст Літургії. Називаючи об'єкт іншим іменем, автор відкриває новий аспект в інтерпретації образу, посилює його позитивне сприйняття, наповнює текст додатковим топіком. Як бачимо, порівняно зі стрижневою номінацією *Іоасаф* (простим, семантично нечленованим символом) дескриптивні кореференти (*первосвященник мій, анакорет, душпастир, у митрі Златоуст*) розширюють змістовий обсяг індивідуального референта, зокрема акцентують на його суб'єктивно-модальній кваліфікації, підкреслюють інформаційно-комунікативне навантаження образу в фрагменті тексту.

Поряд з ідентифікаційною функцією дескрипціям властива ще й кваліфікативна, тобто названі номінації можуть містити оцінні семи або репрезентувати “інтенсифікатор оцінки” [Вольф: 397], експлікований передтекстом чи виражений імпліцитно. У тексті

оцінно навантажені семи виконують функцію підсилення виділеної ознаки, доповнення характеристики образу, змістове наповнення якого визначається в контексті. Наприклад: “А ви, що звикли продавати слова і славу, хром і храм, - мої слова ревидувати не вам, паскудники, не вам!” (Л.Костенко “Берестечко” – С.41); “І мурзи, мурзи, ті замурзи, гаремний зморщений урюк, дришпанять слідом з поля бою – і як спинити цих тварюк?” (Л. Костенко “Берестечко” – С.9). У зазначених сегментах оцінні дескрипції з яскравовиявленим негативним забарвленням експлікуються семантикою висловлень. Так, номінація *паскудники* – це синкретичне позначення (смісл його виводиться як “ті, що звикли паскудити = продавати...”), що конденсує в собі семантичні відтінки препозиційних кваліфікативних одиниць (*ви, що звикли продавати слова і славу, хром і храм...*), які проєктують правильне декодування поетично актуалізованого внутрішньоформного значення аналізованої дескрипції. Конструкції *ті замурзи, цих тварюк* отримують оцінно-негативні семи не тільки завдяки тому, що відбивають перенесення тваринних ознак на позначення особи, але і внаслідок семантичної атракції, каламбурного вживання слів, які, крім власне смислового виділення, вживаються з метою ритмотворення, створення відповідного (зі знаком “-”) стилістичного ефекту.

Кваліфікативними виступають дескрипції, утворені за зразком “той, хто...”, “той, який...”, які М. Г. Селезньов категоризує як “позначення, якому в базі даних відповідає один об’єкт” [Селезнев: 65]. Описові конструкції на позначення особи здебільшого виступають як асоціативно-образні, постійні ознаки, що стають релевантними, фреймовими, переростають в образ, функціонуючи як важливий засіб ідентифікації особи. Зауважимо, власна назва порівняно з такою дескрипцією виступає “порожнім” символом, семантично незначущим, неускладненим смисловими відтінками, наприклад: “Прийшли червоні, в дев’яносто двадцятому, і сходку скликали: голосують, щоб багатих забрати геть, – хто за це? Уже тоді *наш Лук’ян*, та ви знаєте його... – *Лук’ян?* – *той, що “за”?* – *Він самий!* Перший підняв “за” аж дві руки і з того часу однаково голосує” (В. Барка “Жовтий князь” – С.77). Звернемо увагу на інтерпретацію адресатом висловленого. Він ідентифікує особу за кваліфікативним позначенням *той, що “за”*, виділяючи його як одиничне, домінантне

представлення. У тексті образ *Луж'яна* сприймається тільки за цією ознакою, інша вказівка на особу виступає семантично незначущою. Описова конструкція *той, що "за"* стає фреймовою, яка компресує відомості про події, пов'язані з особистістю об'єкта, функціонуючи як імпліцитний засіб для вираження часових, оцінних, побутових характеристик. Отже, дескрипція *той, що "за"* – образотвірна, незмінна вказівка на індивідуальний референт, концептуально закріплена, пресупозиційна, незаперечна при будь-яких контекстах.

Функціонування описових конструкцій у ролі кореферентів стрижневої номінації в художньому тексті сприяє створенню підтексту, формуванню імпліцитного змісту. Описові висловлення виділяють той значеннєвий обсяг референта, що "нейтралізується" при його початковому представленні. Ознака, на яку вказує дескрипція, приписує об'єктові нову кваліфікацію, стає ключовою, семантично наголошеною, яка може контрастувати зі звичайним, не актуалізованим у мовленні, набором сем.

Поряд із дескрипціями репрезентація об'єктів здійснюється і за допомогою власних назв [семантично незначущих, "порожніх" символів], що можуть входити до складу описових конструкцій. При цьому індивідуальні імена виконують роль додаткових маркерів: забезпечуючи правильну інтерпретацію референта, спрямовують референційну віднесеність, конкретизують одиничність дескрипції [Вежбицкая: 242-243]. Порівняймо: "Тут згадано загадкову, але всім тоді відому *бабу Пуцю*. Йдеться про *знамениту житомирську відьму*, яка, за переконанням пожилців заплутаних житомирських завулків, така ж безсмертна, як не менш відомий Марко Проклятий..." (В. Шевчук "Закон зла (Загублена в часі)" – С.324). У наведеному мікротексті власна назва, за якою ідентифікується індивідуальний референт, виступає додатковим маркером при уточненні референтної віднесеності. Зазначена мовна одиниця не може виступати як основний фактор референційного визначення, через те що позначенню *баба Пуця* може відповідати декілька осіб. Кореферентна дескрипція *знаменита житомирська відьма*, підтверджуючи ідентифікацію особи, кваліфікує об'єкт мовлення, репрезентує асоціативно-образне доповнення поняттєвого обсягу денотата, наповнюючи сегмент тексту додатковою інформацією.

Отже, дескрипції – це насамперед позначення, що здебільшого вживаються замість власної назви, репрезентуючи при цьому її сигніфікативне наповнення, розширюючи відомості про вказаний нею предмет. Дескрипції, до складу яких входять власні назви, здебільшого кваліфікують як визначені. Однак, польська дослідниця І. Беллерт зауважує, що власні назви не завжди забезпечують однозначність референції, оскільки, як відомо, вони можуть повторюватися [Беллерт: 190]. Порівняймо: “Струнки осички та берізки спинаються догори і там десь лагідно сюсюкаються, ніби про неї, *про покинуту Марію*” (У. Самчук “Марія” – С. 27); “Я одкидаю віі і згадую... воістину моя мати – втілений прообраз *тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків*” (М. Хвильовий “Я [Романтика]” – С. 224). У наведених сегментах дескрипції *покинута Марія, та надзвичайна Марія, що стоїть на гранях невідомих віків* позначають різні особи, незважаючи на однакове референте номнування (*Марія*). Диференційну роль смислового розрізнення при ідентичних назвах особи виконують означення (інтенсифікатори чи актуалізатори), що у поєднанні з власною назвою утворюють одиничні дескрипції. Вносячи додаткові ознаки в семантичне наповнення висловлень, вони передають градаційне, оцінне значення або звужують поняттєвий обсяг референта [Арутюнова 1999: 120].

Актуалізатори, означення, що входять до описових конструкцій із однаковим ключовим словом (або іменною групою), сприяють не тільки денотативному уточненню, забезпечуючи одиничність референції, але й можуть бути одним із засобів формування нових дескрипцій, здатні семантично виділяти раніше не актуалізовані ознаки референта, наприклад: “І тоді всі побачили, що *цей суворий чоловік*, якого вони трохи й полякалися, раптом злагіднів і заусміхався” (В. Шевчук “Біс плоті” – С. 221); “– Я не чоловік, – сказав Климентій, – а коли й чоловік – то Божий. А *Божий чоловік*, сподоньки, ангелу уподібнюється, тобто він безплотний” (В. Шевчук “Біс плоті” – С. 217); “Відтак знову загомонила громада, бо це й справді диво-дивезне, *оцей чудний чоловік*, принаймні такого ще в своєму містечку не бачили. Чи він на голову звихнутий, чи казна-що?.. І так дивно очі його світяться, як у навіженого, чи, може, й справді *Богом позначений?*” (В. Шевчук “Біс плоті” – С. 219); “Тоді знову всі затихли й наповнилися цікавістю, тим більше, що *цей і справді дивний*

чоловік, ченчик-голодранець, звів очі до неба, підняв над собою руки, й обличчя його стало надихнуте і ще краще, бо повне дивного осяяння” (В. Шевчук “Біс плоті” – С.220).

У зазначених мікротекстах дескрипції *цей суворий чоловік, Божий чоловік, оцей чудний чоловік, цей і справді дивний чоловік* – кореференти експлікованого у передтексті індивідуального референта, вираженого також дескрипцією, – *мандрівний ієромонах Климентій*. Окрім спільної референтної віднесеності, дескрипції пов’язані однаковою називним словом *чоловік* – вершиною дескриптивного утворення. Кожне із кореферентних позначень актуалізує якусь одну денотативну ознаку. Так, перше із них акцентує на зовнішніх рисах предмета розповіді, підкреслює ознаку *суворий*. У другому сегменті виділеним виступає інший аспект при представленні референта. Дескрипція *Божий чоловік* приписує об’єктові нову кваліфікацію: не просто чоловік, а *той, хто служить Богові* чи *той, що вибраний Богом*, або *той, хто є Божим чоловіком*. У контексті цього сегмента аналізована дескрипція представляє ще одну, імпліцитно виражену, кваліфікацію образу: *такий Божий чоловік, в якого духовне переважає над тілесним, плотським*. Описова конструкція *оцей чудний чоловік* репрезентує перехід від інтродуктивного до ідентифікаційного представлення індивідуального референта, бо означення *чудний* підкреслює дескриптивну ознаку, за якою реципієнти у мікротексті в їх ролі виступає *група*] ідентифікують постать *цього суворого, Божого чоловіка*. Кореферентна дескрипція *Богом позначений* підтверджує “я”-репрезентацію *Климентія*, ще раз актуалізуючи ознаку *вибраності, Божої опіки*, повертаючи реципієнта до початкового представлення референта. Порівняймо фрагмент тексту: “Хоч понеділок вважається важким днем, для *мандрівного ієромонаха Климентія Зіновієва* часто бував і позиточним...” (В. Шевчук “Біс плоті” – С.215). Кваліфікативні дескрипції *цей і справді дивний чоловік, ченчик-голодранець*, доповнюючи різноаспектне представлення художнього образу, семантично продовжуючи попередні кореферентні позначення, виступають як релевантні, концептуально закріплені репрезентації об’єкта. Як бачимо, означення, що входять до складу дескрипцій, сприяють розкриттю характеристик референта, вносять своє смислове навантаження у фрагмент тексту.

Таким чином, дескрипції або описові конструкції, що функціонують у тексті як один із важливих засобів ідентифікаційно-кваліфікативного представлення референта, виконують роль топікота образотворення, формують підтекст, виступають як експліцитні маркери для імпліцитного вираження суб'єктивно-модальних кваліфікацій об'єктів. Важливою при цьому є роль конструкцій описового характеру ("той, хто...", "такий, що...", "цей, що..." та ін.), які по-різному впливають на формування художніх образів, текстових концептів: можуть виражати концептуальне представлення денотата, виступати як ситуативні, змінні, так і одиничні, релевантні репрезентації об'єктів, визначати постійні, незаперечні при будь-яких контекстах денотативні ознаки. Репрезентуючи асоціативно-образне доповнення сигніфікату, вони забезпечують правильну реценцію референта, вказують на денотативну віднесеність, виділяють домінуючу референційну ознаку, за якою ідентифікується об'єкт дійсності.

Дескрипції та конструкції описового характеру потребують окремого розгляду, зокрема, і в аспекті кореферентних відношеннях між номінативними одиницями тексту, оскільки дуже часто саме вони у порівнянні з іншими співказивними номінаціями визначають референційну віднесеність, виділяючи ключовою одну із ознак.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова 1999: Арутюнова Н.Д. Дескрипции и дискурс // Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1999. – С.95-129.
- Арутюнова 1990: Арутюнова Н.Д. Референция // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С.411-412.
- Арутюнова 1982: Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции //Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М.: Прогресс, 1982.- С.5-40.
- Беллерт: Беллерт И. Об одном условии связности текста //Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.8. Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978. – С.172-207.

- Вежбицкая А. Описание или цитация // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М.: Прогресс, 1982. – С.237-262.
- Вольф: Вольф Е.М. О соотношении квалификативной и дескриптивной структур в семантике слова и высказывании // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – Т.40. – № 4. – 1981. – С. 391-397.
- Доннелан: Доннелан К.С. Референция и определенные описания // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М.: Прогресс, 1982. – С.134-160.
- Куайн: Куайн У.О. Слово и объект // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.18. Логический анализ естественного языка. – М.: Прогресс, 1986. – С. 24-98.
- Линский: Линский Л. Референция и референты // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М.: Прогресс, 1982. – С.161-178.
- НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови: У чотирьох томах. – Т.2. – К.: Аконт, 1999. – 910 с.
- Падучева: Падучева Е.В. Высказывание и его соотношенность с действительностью. – М.: Наука, 1985. – 272 с.
- Рассел: Рассел Б. Описания // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика [Проблемы референции]. – М.: Прогресс, 1982. – С. 41-54.
- Селезнев: Селезнев М.Г. Референция и номинация // Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах. – М.: Наука, 1987. – С.64-78.
- Стросон: Стросон П.Ф. Идентифицирующая референция и истинное значение // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М.: Прогресс, 1982. – С.109-133.
- Стросон П.Ф. О референции // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М.: Прогресс, 1982. – С.55-86.

ДЖЕРЕЛА:

- Барка В. Поезія. Повість “Жовтий князь”. – К.: Наук. думка, 1999. – 304 с.
- Костенко Л.В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.

Костенко Л.В. Берестечко: Історичний роман. – К.: Укр. письменник, 1999. – 157 с.

Самчук У.О. Марія. Хроніка одного життя. Роман. – К.: Рад. письменник, 1991. – 190 с.

Хвильовий М.П. Синій листопад: Повісті. Оповідання. Новели. – К.: Молодь, 1993. – 416 с.

Франко І.Я. Твори в двох томах. Т.2. Оповідання. – К.: Дніпро, 1981. – 495 с.

Шевчук В.О. Біс плоти: Іст. повісті. – К.: Твім інтер, 1999. – 360 с.

Шевчук В.О. Жінка змія. – Львів: Класика, 1998. – 176 с.

Lesia Kuryliak. Descriptions in the Co-referential Correlations of the Nominative Text Units. *In the article "Descriptions in the Co-referential Correlations of the Nominative Text Units" the author deals with the functional-semantic meaning of descriptions. On the basis of the linguistic analysis of the Ukrainian authors' fiction L. P. Kuryliak gives the classification of the constructions with descriptive nature according to two criteria: definite/indefinite referent, situational/constant marking out the referential feature.*

Key words: descriptions, co-referential correlations, co-referential pair (CP), co-referential row (CR).

Ольга Козлова (Київ)

КОНФЛІКТ МАКСИМ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРИЧИНА КОНФЛІКУ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОЗІ

Відомо, що всі максими спілкування досить відносні. Іноді дуже важко виявити ідеальне діалогічне мовлення, навіть тоді, коли мовці дотримуються всіх важливих комунікативних постулатів. Здебільшого трапляються випадки, коли один постулат заперечує інший чи максими спілкування вступають у конфлікт. Оскільки на матеріалі діалогічного мовлення такі випадки вивчені недостатньо, тому їх дослідження видається актуальним. Його результати сприятимуть формуванню умов успішної комунікації.